

ביאורים

אחד הדברים הנפלאים והמשמעותיים שאליהם ראוי לנו לשאוף הוא 'טוהר הכוונה' - לזכות לעבוד את ה' ללא חיפוש של רווח כלשהו. מי שזוכה לזה, זוכה שכל קיום המצוות שלו מקבל משמעות חדשה. בתחילה האדם מנקה את עצמו מחיפוש רווחיות, ועבודת ה' שלו משתחררת מחיפוש 'אינטרסים' מסוימים. אז הוא משנה את כוונתו וזוכה שעבודת ה' שלו אינה עוד כלי לחיפוש רווח חיצוני אלא מטרה כשלעצמה.

מתוך כך, הופכת עבודת ה' של האדם להיות חלק מאהבת הבורא שלו. אחת ממצוות התורה המרכזיות היא מצוות אהבת ה'. האדם בונה קשר עמוק וחזק עם ריבונו של עולם, עד שהעיסוק באהבת ה', נהיה מהותי אצלו והופך לעיקר חייו. אם האדם זוכה להרבות אהבת ה' בליבו, כל חייו הופכים להיות נסובים סביב אהבת ה' ועבודתו.

מדרגה זו היא מהפך בנפש. במצב כזה הקשר עם בורא העולם אינו קשר חיצוני, הנובע משעבוד כפוי, או משמש כלי להשגת רווחים, אלא קשר פנימי שמח ההופך לחלק מהאדם, לחלק מאישיותו. עבודת ה' כזאת היא עמוקה ומהותית הרבה יותר.

הרחבות

• האם מותר ללמוד 'שלא לשמה'?

שלא ישים האדם תכלית עבודת השם יתברך ועשיית המצוה בשביל דבר מן הדברים. מדברי הרמב"ם בקטע זה נראה שהוא מגנה את הלימוד שלא לשמה. אולם לקמן הוא כותב שכיוון שבשלבם הראשונים קשה להגיע לעבודת ה' שלא על מנת לקבל פרס, התירו חכמים לאדם ללמוד בתחילה 'שלא לשמה'. "אולם זה טוב להם עד שיהיה להם כח והרגל והשתדלות בעשיית התורה, ומנה יתעוררו לדעת האמת ויחזרו עובדים מאהבה. וזה הוא מה שאמרו זכרונם לברכה: "לעולם יעסק אדם בתורה אפלו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה - בא לשמה" [הקדמות לפרק חלק סוף אות א].

• מהו קיום מצווה לשמה?

במצוותיו - ולא בשכר מצוותיו. הרמב"ם כתב שאין לעשות את המצוות לשם שכר או הנאה, אולם לא ביאר מהי הכוונה הרצויה בקיום המצוות. הרד"ק כתב "המצוות עושה אותם בחפץ לבבו... באהבת האל יתברך, שציווהו לעשות" [רד"ק תהילים קיב, א]. ובספר פנים יפות הוסיף כוונה רצויה נוספת בעשיית המצוות: "שכל מה (ככל) שאדם עוסק בתורה ומצוות היא חביבה עליו יותר... שבכל פעם מבין יותר אור התורה והמצווה עד שחביבה עליו התורה והמצוות יותר מכל שכר עוה"ב... זהו עיקר עוסק לשמה, דהיינו לשם המצווה שהיא חביבה עליו יותר מכל שכרה" [פנים יפות דברים טו, כ].

שאלות לדין

מהי פחיתותו של מי שלומד תורה ומקיים מצוות שלא מאהבה? מדוע זה חמור כל כך? האם ראוי ללמוד תורה כדי להיות רב בשביל להשפיע טובה על עם ישראל? או שמא גם בזה יש פסול?

ואסור לאדם השלם שיאמר: כשאעשה אלה המצוות, שהן המדות הטובות; ואתרחק מן העבירות, שהן המדות הרעות שצוה השם יתברך שלא לעשותן - מה הוא הגמול^ו שאקבל על זה? - לפי שזה, כמו שיאמר הנער: כשאני קורא זה - מה יתנו לי? והם אומרים לו: דבר פלוני. לפי, כשאנו רואים מעוט שכלו שאינו מבין זה השעור והוא מבקש ל"תכלית" תכלית אחרת, אנו משיבים לו כסילותו^ו, כמו שצאמר: "ענה כסיל פאולתו" (משלי כו ה). וכבר הזכירו החכמים על זה גם כן, כלומר: שלא ישים האדם תכלית עבודת השם יתברך ועשיית המצוה בשביל דבר מן הדברים*. והוא מה שאמר האיש השלם, המשיג אמתת העניינים - אנט'יגנוס איש שוכו: 'אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס, אלא היו כעבדים המשמשין את הרב על מנת שלא לקבל פרס' (אבות א ג). ואמנם רצה לומר בזה: שיאמין באמת לעצם האמת, וזהו הענין שקוראין אותו: "עובד מאהבה". ואמרו זכרונם לברכה: "במצוותיו חפץ מאד" (תהלים קיב א), "אמר רבי אלעזר: 'במצוותיו' - ולא בשכר מצוותיו"* (עבודה זרה יט א). וכמה עצומה הרצויה הזאת, וכמה היא מבארת! והיא רצויה ברורה על מה שקדם לנו מן המאמר. וגדול מזה מה שאמרו בספרי: "שמא תאמר: 'הריני למד תורה בשביל שאהיה עשיר; בשביל שאקרא: רב; בשביל שאקבל שכר בעולם-הבא' - תלמוד לומר: לאהבה את יי אלהיך (דברים יט ט): כל שאתם עושים - לא תעשו אלא מאהבה" (פרשת עקב).

ביאורים

כל אדם נולד עם תכונות טבעיות המכוונות אותו לדאוג לעצמו. הוא אחראי לדאוג לעצמו לאוכל, למקום מגורים, למקום עבודה וכו'. זו אחת הסיבות לכך שחיפוש התועלת האישית רווח מאד בקרב בני האדם, האדם באופן טבעי מכוון את עצמו לחפש בכל מעשה את התועלת שתצמח לו ממנו.

בתקופת התנאים קמו שתי כתות שגרמו נזק משמעותי לעם ישראל – הצדוקים והביתוסים. חברי כתות אלו כפרו בתורה שבעל פה וגרמו לרבים מישראל לעזוב את דרך התורה. כתות אלו הוקמו על ידי צדוק וביתוס, שני תלמידים של אנטיגנוס איש סוכו, ששמעו ממנו את דבריו המופיעים במסכת אבות: "אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס אלא הוו כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס ויהי מורא שמים עליכם" [א, א]. אנטיגנוס התכוון לומר שלמרות שהאדם עתיד לקבל שכר על מעשיו, אל לו לקיים את המצוות מתוך מטרה לקבל שכר. הרמב"ם (בפירושו למשנה זו) מתאר איך לאחר הלימוד יצאו שני התלמידים הללו, ומכיוון שלא הבינו כהלכה את דברי רבם, דיברו אחד עם השני על כך שרבם אמר שאין כלל שכר ועונש על מעשי האדם. הבנה זו, שאין רווח אישי בקיום המצוות, גרמה להם לפרוש מן התורה ולהקים כתות שכפרו בקבלת התורה שבעל פה. על דברים אלו הוזכרו חז"ל באבות: "חכמים היוזרו בדבריכם" [א, יא].

מדברים אלו אנו לומדים שאנשים רבים זקוקים לשמוע על הגמול הצפוי למי שמקיים את המצוות או עובר עליהן, מתוך הרגל לחפש תועלת והנאה אישית בכל דבר. לכן אומר הרמב"ם שעל אף שמדרגה זו אינה אידיאלית, היא מתאימה ורצויה עבור אלה שזקוקים להתרגל לתורה, מתוך תקווה שאט אט הם יעברו לעבוד את ה' מאהבה.

הרחבות

• ערכה של עבודת ה' 'שלא לשמה'

ואולם זה טוב להם עד שיהיה להם פח והרגל והשתדלות בעשיית התורה. הרמב"ם אומר שלעבודה 'שלא לשמה' יש ערך רק משום שעל ידה האדם יגיע לעבודה 'לשמה'. מכך משמע שאין לעבודה 'שלא לשמה' כל ערך עצמי. הדבר מפורש באגרות הרמב"ם [ח"ב עמ' תס, במהדורת הרב שילת], שם אומר הרמב"ם שאין סתירה בין שתי המימרות: "כל העוסק בתורה שלא לשמה נוח לו שלא נברא" ו"לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אפילו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה" – "הנהו תרי מימרי... לא קשין אהדדי, שמתרויהו שמעינן (-שתי אמרות אלה... לא קשות אחת על השנייה, כי משתיהן אנו שומעים) שאין ראוי לעסוק אלא לשמה, ולשמה הוא העיקר, ולא נצטוינו אלא לעסוק בה לשמה, והעוסק שלא לשמה רתוי (-ראוי) לו שלא נברא. ואעפ"כ, טוב הוא העוסק בה שלא לשמה מזה שלא עסק בה כל עיקר, שזה שעסק בה שלא כהוגן, הואיל ועסק - מתוך שלא לשמה יבוא לשמה". לעומת הרמב"ם, תוספות [פסחים נ: ד"ה וכאן] מבארים ששתי המימרות עוסקות בשתי מציאויות שונות של 'שלא לשמה' – מתוך כוונה סתמית ומתוך כוונה רעה (לקנטר וכדו'). גם במסילת ישרים משמע שלא כרמב"ם. המסילת ישרים [פרק ו ופרק ח] כותב, שעבודה לשמה שייכת לשלמי הדעת ושלא לשמה להמון, כך שיש ערך עצמי גם בעבודת ה' שאינה לשמה.

שאלות לדיון

האם ראוי כיום לחנך את הדור על 'יראת העונש'? מהם היתרונות ומהם החסרונות הקיימים בשיטה זו?

"שמתוך שלא לשמה - בא לשמה". זו הבטחה או הסתברות?

הנה התבאר לך זה הענין, ונתבאר שהיא כנות התורה ויסוד פנות החכמים, עליהם השלום, ואין מעלים עיניו מזה - אלא אלויל^ו משתגע שקלקלוהו ושבושוהו המחשבות הסכלות^ו והרעיונות הגרועים. וזו היא מעלת אברהם אבינו, עליו השלום, שהוא היה עובד מאהבה - ולעמדת^ו הדרך הזה ראוי להיות ההתעוררות^ו.

ולפי שידעו החכמים, זכרונם לברכה, שזה הענין קשה עד מאד ואין כל אדם משיג אותו; ואם השיגו - אינו מסכים^ו בו בתחלת הענין, ואינו סובר שתהיה אמונה ברורה. לפי שהאדם אינו עושה מעשה, אלא כדי שתגיע לו ממנו תועלת, או שתסור ממנו פסדה^ו; ואם אינו כן - יהיה אצלו אותו מעשה הכל נריק. והיאך יאמר לבעל תורה: "עשה אלה המעשים!" ו"לא תעשה אותם!" לא ליראה מענש השם יתברך, ולא לתקנות^ו שֶׁכָּר טוב ממנו - זה דבר קשה עד מאד לפי שאין כל בני אדם משיגין האמת עד שיהיו כמו אברהם אבינו, עליו השלום - ולכן התירו להמון, כדי שיתישבו על אמונתם^ו, לעשות המצוות - לתקנות שֶׁכָּר; ולהנזר^ו מן העברות - מיִראת ענש. ומזרזין אותם על זה ומחזקים כוננתם - עד שישגי המשיג וידע האמת והדרך השלם מה הוא, כמו שעושיין בנער בשעת הלמוד, כמו שהבאתי המשל. והאשימו לאנטיגנוס איש שוכו בבארו להמון מה שבארו^ו ואמרו בזה: "חכמים, הזהרו בדבריכם!" כמו שנבאר ב"אבות" (א יא). ואין ההמון מפסידין מכל וכל בעשותם המצוות מיִראת הענש ותקנות השֶׁכָּר, אלא שהם בלתי שלמים. ואולם זה טוב להם עד שיהיה להם פח והרגל והשתדלות בעשיית התורה, ומזה יתעוררו לדעת האמת ויחזרו^ו עובדים מאהבה. וזה הוא מה שאמרו זכרונם לברכה: "לעולם יעסק אדם בתורה אפלו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה - בא לשמה" (פסחים נ ב).

איל - טיפשו. הסכלות - המטופשות. לעמדת - לכיוון. ההתעוררות - כוונתו של האדם. מסכים - מתרצה. פסדה - הפסד, נזק. לתקנות - בשביל שכר. שיתישבו על אמונתם - שתהא האמונה מתיישבת בלבם. להנזר - לפרוש. מה שבאר - שלא לעבוד את ה' על מנת לקבל פרס. ויחזרו - ויהפכו להיות.

ביאורים

לפני שהרמב"ם התחיל לבאר את מהות העולם הבא, הוא הקדים לבאר שהמטרה הראויה אליה צריך האדם לכוון בעבודת ה' אינה השכר, אלא עצם עשיית ציווי ה'. כעת הוא מקדים הקדמה נוספת, בעניינים של אגדות חז"ל, הנצרכת להבנת דברי חז"ל על ימות המשיח והעולם הבא.

דברים רבים באגדות חז"ל נראים לכאורה מוזרים, תמוהים ומנוגדים להיגיון. הרמב"ם מציג את צורות ההתייחסות השונות של בני האדם לדברים. הוא מתחיל מצורת התייחסות שגויה נפוצה, המקבלת את דבר חז"ל בעניינים אלו כפשוטם ומאמינה בהם, ולא מחפשת את העומק שבהם. אלו האוחזים בגישה זו, מבינים חלק ממאמרי חז"ל באופן הנוגד את ההיגיון, ואפילו בדברים שגם אנשים פשוטים עשויים לשים לב לחוסר ההיגיון שבהם.

הרמב"ם כותב שלמרות שאנשים אלו מתייחסים, על פי הבנתם, בכבוד לדברי חכמים, וכביכול 'מתבטלים' אליהם, דרך זו מבזה את התורה ואת דברי החכמים, מפני שהיא ממעיטה ומקטינה את רמתם של התורה ושל חכמיה, והופכת את התורה למנוגדת להיגיון. במקום שאדם הנפגש עם דברי חכמים יתמלא התפעלות מגדלות התורה וחכמיה, הוא נפגש עם דברים חסרי היגיון, הנאמרים כאילו הם מיצגים את חכמי ישראל ותורתם. דבר זה, עלול להביא אותו להתייחס לכל דברי התורה כאל דברים הנוגדים את ההיגיון. כמובן שכל זה מצטרף לבעייתיות שיש בעצם הבנת דברי חז"ל שלא כשורה.

דרך זו מזיקה במיוחד, כאשר אנשים אלו, שלא הבינו את דברי חז"ל לעומקם, דורשים דרשות לרבים ומלמדים אחרים את אגדות חז"ל על פי הבנתם. על אנשים כאלו להכיר בחוסר הבנתם, ולהימנע מלדרוש בדברים אלו, או לחילופין לומר מפורשות שאינם מבינים את כוונת דברי חז"ל, ולהימנע מלהסבירם בצורה פשטנית.

הרחבות

• היחס לטעויות הנובעות מהבנה לקויה

זו הפת עניית הדעת יש להצטער עליהם לסכלותם. הרמב"ם תוקף בחריפות את המפרשים את דברי החכמים כפשוטם, והוא טוען שהם מבזים את התורה. ניתן לראות, שהרמב"ם מבקר בחריפות תפיסות מוטעות גם כאשר התפיסות נובעות מליקוי בהבנה. מתוך הבנה זו אומר הרמב"ם [הלכות תשובה ג, ז] שהאומר שלבורא יש גוף הוא מין למרות שכן עולה מפשטי הכתובים. הראב"ד [שם] משיג על טענה זו: "ולמה קרא לזה מין, וכמה גדולים וטובים ממנו הלכו בזה המחשבה לפי שראו במקראות ויותר ממה שראו בדברי האגדות המשבשות את הדעות". הרמב"ם במורה נבוכים [חלק א פרק לו] מתייחס לטענתו של הראב"ד ודוחה אותה: "ואם יעלה בדעתך שמאמין ההגשמה יש לו התנצלות בעבור שגדל עליה, או לסכלותו או לקוצר דעתו - כן ראוי שתאמין בעובד עבודה זרה, שהוא לא יעבוד אלא לסכלות, או מפני שגדל על זה, מנהג אבותיהם בידיהם. ואם תאמר שפשוטי הכתובים ישליכום בזה הספק, כן תדע שעובד עבודה זרה אמנם הביאווה לעבודתה דמיונים וציורים חסרים. אין התנצלות, אם כן, למי שלא יקבל מן המאמתים המעיינים, אם יהיה מקצר מן העיון".

שאלות לדין

"לפי שהם מכבדים ומנשאים החכמים כפי דעתם, והם משפילים אותם בתכלית השפלות". איזה מוסר ניתן לקחת מדברי הרמב"ם האלו?

מדוע כל כך חשוב לנו מה שאר האומות אומרים?

ב

ג' כחות בהבנת דברי חכמים. כת קבלת הפשט

וממה שאתה צריך לדעת: כי בנוגע לדברי חכמים, זכרונם לברכה, נחלקו בני אדם לשלש כתות: הראשונה - והיא רב מה שראיתי, ואשר ראיתי בחוריו, ומה ששמעתי עליו - הם מאמינים אותם על פשטם, ואין סוברין בהם פרוש נסתר בשום פנים; והנמנעותו כלן הן אצלם מחיבות המציאות. ואמנם עושין כן - לפי שלא הבינו החכמות, והם רחוקים מן התבונות, ואין בהם מן השלמות כדי שיתעוררו מאליהם; ולא מצאו מעורר שיעורר אותם, וסוברים: שלא כונו החכמים, זכרונם לברכה, בכל דבריהם הישרים והמתקנים, אלא מה שהבינו הם לפי דעתם מהם, ושהם על פשוטם. ואף על פי שהנראה מקצת דבריהם יש מהם מן הדבה והרחוק מן השכל, עד שאלו ספר על פשוטו לעמי הארץ, כל שפן לחכמים - היו תמהים בהתבוננם בהם והיו אומרים: היאך יתכן שיהיה בעולם אדם שיחשב כזה, או שיאמין שהיא אמונה נכונה, קל וחומר - שייטב בעיניו!?

קינה על הכת הראשונה

זו הפת עניית הדעת יש להצטער עליהם לסכלותם: לפי שהם מכבדים ומנשאים החכמים - כפי דעתם - והם משפילים אותם בתכלית השפלות והם אינם מבינים זה. וחי השם יתברך! כי הפת הזאת מאבדים הדרת התורה ומאפילים זרה, ומשימים תורת ה' בהפך המכון בה. לפי שהשם יתברך אמר בתורה התמימה: "אשר ישמעון את כל החקים האלה ואמרו: רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה" (דברים ד ט) - והפת הזאת מספרים מפשטי דברי החכמים, זכרונם לברכה, שפשטו מעין אותם שאר האמות אומרים: "רק עם סכל ונבל הגוי הקטן הזה". ורב מה שעושין אלה הדרשנים, שהם מפרשין ומודיעין להמון העם מה שאינם יודעין. ומי יתן - אחר שלא ידעו ולא הבינו - שהיו שותקין, כמו שאמר: "מי יתן החרש תחרישון ותהי לכם לחכמה" (איוב יג ה); או שהיו אומרים: אין אנו מבינים פגנת החכמים בזה המאמר, ולא היאך יתפרש. אבל הם מחשבים שהם מבינים אותו ומשפילים להודיע ולפרש לעם מה שהבינו הם עצמם כפי דעתם החלושה - לא מה שאמרו חכמים - ודורשין בראשי העם דרשות "מסכת ברכות" ו"פרק חלק" וזולתן על פשטן, מלה במלה.

הנמנעות - דברים שלא ייתכנו במציאות המוכרת לנו. **כדי שיתעוררו מאליהם** - שישימו לב מעצמם על אודות הבעיה שבדבר. **מה שהבינו הם** - אנשי הכת הזו לפי דעתם מדברי חז"ל. **הדבה** - שקר, כוזב. **הדרת התורה** - כבוד התורה. **בהפך המכון בה** - בהפך ממה שהיא אמורה להיות.

ביאורים

הרמב"ם התחיל לעסוק בקבוצות השונות המתייחסות לאגדות חז"ל באופן רחוק מן המציאות. בסעיף הקודם עסק באלה המבינים את אגדות חז"ל כולן כפשוטן וחושבים שזו האמת, ובסעיף זה עוסק בקבוצה השנייה - אלה שמבינים את דברי חז"ל כפשוטן, אך בגלל זה מזלזלים בדברי חז"ל ומפקפקים באמינותם.

הרמב"ם מגנה את הקבוצה הזו בחריפות רבה. הקבוצה הראשונה לוקה בחוסר חכמה בלבד, ואילו הקבוצה הזו מזלזלת בדברי חכמינו הגדולים ודוחה אותם. הזלזול שלהם אינו נובע מהבנה עמוקה בענייני אלוהות, אלא מחוסר ידיעה והבנה. בדרך כלל, על קבוצה זו נמנים אנשים שעיקר עיסוקם בדברים הנראים לעין, ופחות בחכמות העוסקות בעניינים שכליים, ולכן ההבנה שלהם בעניינים אלו מוגבלת מאד. הרמב"ם נוגע כאן בתופעה מצויה שאנו נפגשים איתה פעמים רבות גם מעבר לעניין זה של אגדות חז"ל. לפעמים לאדם ישנן קושיות על ריבונו של עולם או על חכמי התורה, וקושיותיו אינן נובעות מבעייתיות שיש בהנהגת ה' או בדברי החכמים אלא מחוסר ההבנה של האדם.

מעבר לזה, כל הגישה של קבוצה זאת לחכמים היא מתנשאת ומזלזלת. במקום לראות בחכמים אנשי מעלה ולקבל את דבריהם בענווה ובהכנעה, הם בוחרים ללעוג להם ולבטל את דבריהם.

הבנה זו חשובה מאוד כהקדמה לעיסוק באותן הבטחות הקשורות לעולם הזה, כדי להתרחק מפירוש מסולף לדברי חז"ל בעניין ההבטחות העתידיות, העלול לגרום ליחס שטחי לדברים או לחילופין לזלזול בהם.

הרחבות

• היחס לשתי הכתות

אבל הם סקלים יותר מן הפת הראשונה והרבה מהם פתיית. הרב שילת עומד על ההבדל ביחסו של הרמב"ם לשתי הכתות. על הראשונה הוא מקונן, ואת השנייה הוא מגנה בחריפות רבה. וכך כותב הרב שילת: "הרמב"ם מלמד כאן לימוד גדול: 'אמונת חכמים' שאין עימה דעת - נעשית לרועץ, ומשיגה תוצאות הפוכות ממטרתה... לעומת זאת, היהירות והזלזול של הכת השנייה כלפי גדולי הדורות - הן תכונותיה של 'כת ארורה' ומזיקה, ובסופו של חשבון אנשיה הם גם 'ותר סכלים מן הכת הראשונה ויותר פתיים' [מהדורת שילת עמ' קנד].

• הביסוס השכלי ל'אמונת חכמים'

לפי שהם משיבים על אנשים גדולים ונשיאים אשר נתבררה חכמתם לחכמים. הרמב"ם תוקף את הלועגים לאגדות חז"ל בהציגו טענה שכלית - כיוון שהתבררה חכמתם של חז"ל, בהכרח גם דברי האגדה שלהם נאמרו בחכמה. בדרך הזו הולך גם ריה"ל: "ומן הדין שנשמוך עליהם, מאחר שנתאמתה חכמתם ויראתם והשתדלותם, וקהלם הגדול אשר לא תתכן בו קנוניה. ולא נחשוד במאמרם, אלא נחשוד בהבנתנו" [כוזרי מאמר שלישי פסקה ג]. אולם ריה"ל אינו מבסס את אמינות דברי החכמים רק על חכמתם, אלא גם על רמתם הרוחנית ועל הציבור הגדול שקיבל את דבריהם.

שאלות לדין

"אבל הם סקלים יותר מן הפת הראשונה והרבה מהם פתיית". מדוע?

האם גם היום קיימת תופעה של אנשים 'חכמים' בעיניהם המזלזלים בחז"ל? מהו היקף התופעה ומהם נזיקיה?

לעילוי נשמת ר' רענן אשר בן רחל ז"ל

והפת השנייה - הם רבים גם כן. והם אותם שראו דברי החכמים, או שמעוים והבינו אותם על פשוטם; וקשבו שלא כונו חכמים בו - זולתי^ו מה שמורה עליו פשט הדבר. והם באים לסכל אותם^ו ולגנותם, ומוציאים דבה על מה שאין בו דבה וילעגו על דברי חכמים לרגעים. וסוברים שהם נבונים יותר וששכלם יותר זך מהם; ושהם עליהם השלום, נפתים^ו, גרועי השכל, סכלים בכלל המציאות^ו - עד שלא היו משיגים דבר חכמה בשום פנים. ורב הנכשלים בזה השבוש - המתחסיים^ו לחכמת הרפואה ומהבילים^ו בגזרת הפוכבים^ו; לפי שהם במחשבתם נבונים, וחכמים בעיניהם, ומחדדים ופילוסופים.

ארייות הכת השנייה

וכמה הם רחוקים מן האנושות^ו אצל אותם שהם חכמים ופילוסופים על האמת! אבל הם סכלים יותר מן הפת הראשונה והרבה מהם פתיית^ו. והיא פת ארורה - לפי שהם משיבים^ו על אנשים גדולים ונשיאים אשר נתבררה חכמתם לחכמים^ו. ואלה הפתאים, אלו היו עמלים בחכמות עד שהיו יודעים היאך ראוי לסדר ולכתב הדברים בחכמת האלהות והדומה להם מן הדברים, אצל ההמון ואצל החכמים; ובינו החלק המעשי מן הפילוסופיא, אז היו מבינים אם החכמים, זכרונם לברכה - חכמים, אם לא; והיה מתבאר להם ענין דבריהם.

זולתי - רק, בלבד. **לסכל אותם** - לעשותם סכלים, בלי דעת. **נפתים** - קל לפתות אותם ולהוציאם מדעת האמת. **סקלים בכלל המציאות** - בלא דעת בענייני העולם. **המתחסיים** - השייכים או המחשיבים את חכמת הרפואה. **מהבילים** - מזלזלים. **בגזרת הפוכבים** - אסטרולוגיה. **רחוקים מן האנושות** - רחוקים מלהיחשב אנשים חכמים מול החכמים האמיתיים. **פתיית** - שטות. **משיבים** - מדברים ומקשים.

ביאורים

לאחר שהרמב"ם הסביר את טעותם של המבינים את דברי חז"ל כפשוטם, הוא פונה להסביר את הדרך הנכונה והאמיתית, לגשת לאגדות חז"ל, שהיא לדבריו דרך שרק מעטים הלכו בה.

עלינו לדעת שהתורה היא חכמה עליונה וגבוהה מאוד. אם כן, מצד ההיגיון הפשוט, לא ראוי שחכמה כה עליונה תרד לעולם הזה, ובאמת לימדונו חז"ל שמלאכי השרת לא רצו שהתורה תינתן למשה רבנו. לפי זה, ברור שחכמי התורה, ובייחוד אלה העוסקים בסתריה, צריכים להיות חכמים גדולים ומורמים מעם. מעבר לזה, המשימה המוטלת עליהם - ללמד את בני האדם את התורה - היא משימה מורכבת מאד, שהרי מוטל עליהם להסביר רעיונות עמוקים ומורכבים בשפתם של בני אדם גשמיים.

לכן, בחרו חז"ל בדרך של העברת התכנים העמוקים בדרך המשל והחידה. המשל יכול לקרב את לב השומע לדבר הנסתר ממנו, ודרך זה הוא יוכל, אם הוא ראוי לכך, להבין את הנמשל באופן נכון. לפיכך, מי שיודע לגשת לאגדות חז"ל בצורה נכונה, יודע שיש לחפש את העומק הרב שנמצא בהם, ולא לחשוב שהם התכוונו לדברים כפשוטם.

אלא שחשוב לדעת שההבנה האמיתית בתכנים כה עמוקים דורשת עמל רב. דווקא אדם המקבל על עצמו להתאמץ מאוד ולהיות: "עשוק הלב וטרוד הרעיון", על מנת להבין את עומק הנמשל שבדברי חז"ל, הוא זה שיכול לעסוק בעניינים כה קשים ומופשטים, כמו העיסוק שבו רוצה הרמב"ם לעסוק להלן - דברי חז"ל העמוקים על הגמול העתידי.

הרחבות

• הבנת דברי התורה כמשל

ונתאמת להם שדבריהם יש לו נגלה ונסתר; וכי הם בכל מה שאומרים מן הדברים הנמנעים - דבריו בהם בדרך חידה ומשל. הרמב"ם כותב, שהמפתח להבנת אגדות חז"ל הוא הבנת דבריהם כמשל. בפתיחה למורה נבוכים הרמב"ם מזכיר עיקרון זה גם ביחס לדברי הנביאים: "דע, כי מפתח הבנת כל שאמרו הנביאים ע"ה וידיעת אמתתו הוא הבנת המשלים וענייניהם ובאור לשונותיהם". הרמב"ם גם מקדיש חלקים נרחבים ממורה נבוכים כדי לבאר את המשלים הרמוזים בתורה.

הרמב"ם מלמד, שהבנת הנמשל אינה עניין פשוט. התורה כותבת את דבריה בשפה פשוטה, המתאימה לנו כבני אדם החיים באופן חומרי, אך יש בהם עומק פנימי גבוה ומופשט. החדירה אל 'הנשמה של התורה', אל ההשגות הרוחניות האמיתיות, תאפשר רק על ידי עמל ויגיעה. לכן רק אדם שלא נותן מנוח לנפשו עד שמשיג את האמת על בוריה, יזכה להגיע לעומק הפנימי של התורה. "אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה, אז תבין יראת ה' ודעת אלוהים תמצא" [משלי ב, ד].

ב'הקדמה לפירוש המשנה' [אות ה] מבאר הרמב"ם מדוע חכמים כתבו דבריהם בדרך משל. חלק מטעמיו הם: להפרות את הלומדים, למנוע מסכלים להיפגש עם הדברים העמוקים ושגם קטנים יתעסקו עם דברי החכמים עד שיהיו ברמה לרדת לעומקם.

שאלות לדיון

מדוע כשחכמים משלו משלים הם לא חששו שיהיו כאלו שיטעו ויסלפו את דבריהם?

מדוע מעטים הם אלה ששייכים ל"כת השלישית"? האם גם בימינו מעטים בלבד שייכים לכת זו?

והפת השלישית - והם, חי השם! מעטים עד מאד, עד שאין ראוי לקרותם "פת", אלא כמו שיאמר לשמך: "מין", ורק היא יחידה. והם אותם בני אדם שנתבררה אצלם גדלת החכמים זכרונם לברכה וטוב שכלם, ממה שנמצא בכלל דבריהם מורים על עניינים אמתיים למאד. ואף על פי שהם מעטים ומפזרים במקומות מחבוייהם - הם מורים על שלמותם, וכי הם השיגו האמת; ושתברר גם כן אצלם מניעות ה"נמנע" ומציאות ה"מחב"ב" להמצא, וידעו כי הם, עליהם השלום, אינם מדברים התלים. ונתאמת להם שדבריהם יש לו נגלה ונסתר; וכי הם בכל מה שאומרים מן הדברים הנמנעים - דברו בהם בדרך חידה ומשל, כי הוא זה דרך החכמים הגדולים. ולפיכך פתח ספרו גדול החכמים ואמר: "להבין משל ומליצה דברי חכמים וחיזותם" (משלי א ז). וידוע הוא אצל בעלי הלשון, כי "חידה" הוא הדבר שהמקוץ בו בנסתרו - לא בנגלה מנוגו, וכמו שאמר: "אחודה נא לכם חידה וגו'" (שופטים יד ב). לפי שדברי החכמים כלם בדברים העליונים שהם התכלית, אמנם הם חידה ומשל. והיאך נאשימים על שמוחברים החכמה על דרך משל, ומדמים אותם בדברים הפחיתים המנוגים? - ואנו רואים החכם מכל אדם עשה זה ברוח הקדש, רצוני לומר: שלמה במשלי, ושיר השירים, ובמקצת קהלת, ואיך יקשה עלינו לסבר פרוש על דבריהם ולהוציאם מפשטם כדי שיאותר לשלם ויסכים עם האמת ועם כתבי הקדש - והם בעצמם סוברים בפסוקי המקרא ומוציאים אותם מפשטם ומשימין אותם משל? - והוא האמת. כמו שאנו מוציאים שאמרו בפרוש הפסוק: "הוא הכה את שני אריאל מואב" (דברי הימים א יא כב) - שהוא כלו משל; וכן מה שנאמר: "ירד והכה את הארי בתוך הבור" (שם). וכן: "מי ישקני מים מבור בית לחם" (שם יז) ושאר הספור כלו משל. וכן ספר איוב בכללו אמרו קצתם: "משל היה", ולא פרושו לאיזה דבר הושם זה המשל. וכן מתי יחזקאל (פרק לז) אמרו קצתם: "משל היה", ורבים כאלה.

ואם אתה, המעיין, מאחת משתי כתות הראשונות - אל תשגח בדברי, ולא בשום דבר מזה העניין, לפי שלא יהיה נאות לך שום דבר מנוגו, אבל יזיקך ותשנאהו. והיאך יאותו המאכלים הקלים המעטים כמיותם והישרים באיכותם לאדם שהרגיל במאכלים הרעים, הפכדים? אבל, באמת, הם מוזיקים לו והוא שונא אותם. הלא תראה מה אמרו האנשים שהיו רגילים לאכל בצלים ושומים והדגים: "ונפשונו קצה בלחם הקלקל" (במדבר כא ה).

ואם אתה מן הפת השלישית, וכשתראה דבר מדבריהם שהדעת מרחיק אותו - תעמד ותתבונן בו ותדע שהוא חידה ומשל. ותשכב עשוק הלב וטרוד הרעיון בחבורו ובסברתו ותחשב למצא פונת השכל ואמונת הישר, כמו שנאמר: "למצא דברי חפץ וכתוב ישר דברי אמת" (קהלת יב י) - ואז תסתכל בספרי זה ויועיל לך בעזרת השם.

מי שמהכת השלישית שיעין בספר

התלים - דברים לא רציניים. **גדול החכמים** - שלמה המלך בספר משלי. **שהמקוץ בו בנסתרו** - כוונת הדבר בעומק שבו ולא בפשט הדברים. **בדברים העליונים וכו'** - דברי חכמים עוסקים בנושאים הרוחניים שהם מטרת המציאות. **אמנם הם חידה ומשל** - אבל הדברים נאמרים בלשון של חידה ומשל. **ומדמים אותם וכו'** - החכמים מדמים וממשילים את הדברים הרוחניים בדברים גשמיים מצויים. **נאות לך** - מתאים לך. **ותשכב וכו'** - אף כשתשכב תהא טרוד ומרוכז לנסות להבין את העומק שבדבריהם.

כת החידה והמשל

ביאורים

לאחר כל ההקדמות שעשה הרמב"ם, ניתן לעבור לעניין העיקרי של דבריו. הצעד הראשון שאותו עושה הרמב"ם הוא העיסוק במושג 'תענוג'. כדי להבין נכון את הייעודים המובטחים לאדם, צריך, קודם כל, להבין מהו התענוג הרצוי והטוב, ומתוך כך לבאר למה התכוונו חז"ל כשעסקו בתענוג המובטח לאדם. דרכם של בני האדם היא לקלוט ולפרש את הדברים שבהם הם עוסקים, לפי ראות עיניהם, לפי נקודת המבט שממנה הם מסתכלים. לדוגמה, אם יעמדו - בעל חיים, תינוק ומבוגר מול מציאות כלשהי, הם יראו דברים שונים זה מזה, על אף שהמציאות היא אותה מציאות. מסיבה זאת, אדם החי בעולם גשמי, רואה את כל המציאות דרך 'משקפיים' גשמיים. לכן כשאדם חושב על תענוג הוא חושב על עניין גשמי. קשה לאדם הנמצא בעולם גשמי להבין ולחוש תענוג רוחני. אולם באמת התענוגים הגשמיים ירודים ופחותים לעומת התענוגים הרוחניים, והנאת האדם מהם מוגבלת ונגמרת, ולעומת זאת התענוגים הרוחניים, עליונים ומרוממים יותר, וקיימים לנצח ללא הפסקה וכליון. אדם הנמצא בעולם הזה, חי אותו וקשור אליו מאוד, הוא אינו רוצה כלל להתנתק מהנאותיו הגשמיות, וקשה לו להבין כיצד ייתכן שיצור כלשהו, אדם או מלאך, לא ירצה לחוות הנאות כאלה. אולם דבר זה אינו נכון. ההנאה הרוחנית גדולה ועמוקה לאין ערוך מההנאה הגשמית. גם בעולם הזה ישנן דוגמאות טובות לדבר זה. למשל, מלך חדש במעמד ההכתרה שלו, לא יותר על המעמד המיוחד אפילו לצורך טיול מופלא או אכילת מאכלים מיוחדים. כך גם ההנאות הרוחניות. מי שזוכה להנאות אלה, מצוי במקום של הנאה אמיתית ועמוקה, הנאה מלאה תוכן עליון שאינו נפסק, וממילא ההנאות הגשמיות אינן חשובות בעיניו. אלא שכדי להשיג מדרגה זו צריך או להיות מלאך או נברא עליון אחר שאינו חלק מעולם הזה, או לעבוד עבודה רוחנית גדולה.

הרחבות

• היחס שלנו לתענוגים רוחניים

אבל אין אצלנו, בשום פנים, תענוג זולתי תענוג הגוף בלבד. הרמב"ם מבאר שהתענוג אותו אנו מכירים הוא רק תענוג גופני, ולהשגת תענוג רוחני צריך "חקירה גדולה". דבריו מלמדים שני עקרונות: א. העניינים הרוחניים אינם קיימים אצלנו באופן טבעי אלא מגיעים רק אחר עבודה מאומצת (עיי' בהקדמה למסילת ישרים). ב. למרות שהעניינים הרוחניים אינם חלק טבעי מאתנו, הינם ברי השגה. הרב קוק כותב שניתן להתגבר על הריחוק מהעניינים הרוחניים ולחיות חי קדושה על ידי לימוד אמונה ובידור ידיעות עליונות [אורות הקודש עמ' רצב].

• נפש הכוכבים

שהמלאכים והכוכבים והגלגלים... שהם יודעין ומשיגין באמתת הבורא יתברך. שיטת הרמב"ם היא, שלכוכבים ולגלגלים (מסלול תנועת הכוכבים) יש "נפש ודעה והשכל" [הלכות יסודי התורה ג, ט]. אולם אין הכוונה שיש לכוכבים נפש כמו לאדם ולבהמה אלא מציאותם שונה. הפילוסופים הגיעו להנחה זו משום שלכוכבים יש תנועה מעגלית, בשונה מכל חפץ דומם אחר [מורה נבוכים ב, ד]. אולם ריה"ל [כוזרי ד, כה] ורס"ג [אמונות ודעות (קאפח) ב, י] חלקו על שיטה זו. (עיי' בספרו של הרב שילת 'בין הכוזרי לרמב"ם' עמ' רעא-רעג).

ביחס לדברי הרמב"ם כתב הרב קאפח "כי כל הסתמכותו היא על חכמי האסטרונומיה מחכמי העמים (אריסטו). וחשוב לדעת... כי בימינו כבר נשתנו מושגים הללו מן הקצה אל הקצה, ויש דברים שהיו אמת מוחלטת ונהרסו כליל" [הלכות יסודי התורה פרק ג הערה א]. מדבריו נראה שעל פי המדע הידוע לנו כיום גישתו המדעית של הרמב"ם בנושא זה נדחתה. עוד הוסיף שאין בכך משום פגם באמונה, מפני שהרמב"ם מתבסס על דברי אריסטו ולא על דברי חז"ל. הרב קוק כתב שעל אף הידיעה המדעית כיום שתנועת הכוכבים נובעת מכוח המשיכה, אין מי שיכול להוכיח באופן מוחלט שאין בחינה מסוימת של חיות לכוכבים [מאמרי הרא"ה עמ' 110]. מיחסו של הרמב"ם לגרמי השמים, ניתן ללמוד שאל לנו להיתפס לצד החיצוני של הדברים ולהסתכל רק על עולם החומר, אלא יש לכוון את המבט פנימה ולהבונן במהלכים הרוחניים שבמציאות.

שאלות לדיון

לאור דברי הרמב"ם, איך ניתן בכל זאת לעורר את רצוננו לעבודה רוחנית מתוך רצון והשתוקקות? חז"ל אמרו במסכת אבות "יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא". האם זה סותר את דברי הרמב"ם כאן?

ג

ועתה אהל לדבר במה שכונתי לו: הוי יודע, כי כמו שלא ישיג הסומא עין הצבעים, ואין החרש משיג שמע הקולות, ולא הסרס תאנת המשגל - כן לא ישיגו הגופות התענוגים הנפשיים. וכמו שהדגים אינם יודעים יסוד האש, לפי שהיותם ביסוד שהוא הפכו - כן אין נודע בזה העולם הגופני תענוג העולם הרוחני. אבל אין אצלנו, בשום פנים, תענוג זולתי תענוג הגוף בלבד, והשגת החושים מן המאכל והמשגתה והמשגל; וכל מה שזולתי אלה - הוא אצלנו בלתי מצוי, ואין אנו מפירין אותו ולא נשיג אותו בתחלת המחשבה, אלא אחר חקירה גדולה. וראוי להיות כן, - לפי שאנחנו בעולם הגופני, לפיכך אין אנו משיגים אלא תענוגיו הגרועים, הנפסקים; אבל התענוגים הנפשיים הם תמידים, עומדים לעד ואינם נפסקים; ואין ביניהם ובין אלו התענוגים יחס, ולא קרבה בשום פנים. ואין ראוי אצלנו בעלי התורה, ולא אצל האלהיים מן הפילוסופים שזאמר שהמלאכים והכוכבים והגלגלים אין להם תענוג - אבל באמת שיש להם תענוג גדול מאד במה שהם יודעין ומשיגין באמתת הבורא יתברך, ובזה הם בתענוג תמידי שאינו נפסק.

ואין תענוג גופני אצלם ואינם משיגין אותו, לפי שאין להם חושים כמונו שישיגו בהם מה שאנו משיגין אותו. וכמו כן אנחנו, כשיזדכר ממונו מי שיזדכר ויעלה לאותה מעלה אחר מותו - אינו משיג התענוגים הגופניים, ואינו רוצה בהם, אלא כעין שיצר המלך, שהוא גדול הממשלה, שיתפשט ממלכותו וממשלתו ויחזר לשחק עם הנערים בכדור ברחובות העיר - אף-על-פי שכבר היה בזמן שעבר בלא ספק טוב בעיניו לשחק בכדור מן המלכות - וזה בקטנות שניו כשלא היה מבחין בין מעלת שני העניינים, כמו שאנחנו היום משבחין ומנשאים תענוגי הגוף על תענוגי הנפש.

הגוף אינו משיג תענוג נפשי

התענוגות הנפשיות

עין הצבעים - ראיית הצבעים. תאנת המשגל - תאוות המין. הנפשיים - הרוחניים. שהיותם ביסוד שהוא הפכו - שקיומם במים שהם היפך האש. הנפסקים - תאוות העולם הזה הם זמניים. יחס - השוואה ודמיון. האלהיים מן הפילוסופים - הפילוסופים שהתקרבו למדרגות רוחניות אמיתיות. כשיזדכר - כשיזכר. אלא כעין וכו' - הרצון בתענוגי הגוף במצב זה דומה לרצון המלך לחזור לשחק בכדור.

ביאורים

הרמב"ם כבר הדגיש קודם שהתענוג הרוחני נעלה מהתענוג הגשמי. כוונת הרמב"ם לתענוגים הרוחניים העליונים, שזוכה להם מי שמתקרב לה', ומגיע להשגות רוחניות עליונות. כאן הוא מוסיף ומנסה לקרב את דבריו אל בני האדם החיים בעולם גשמי. גם בעולם הזה אנו רואים שאצל בני האדם התענוג הרוחני נעלה מהתענוג הגשמי. אנשים מעדיפים להתאמץ מאד ולהשקיע את כל כוחותיהם, כולל הגופניים, להשגת דבר מופשט כמו כבוד, או סיפוק של רגש נקמה וכדו', למרות שהדבר עולה להם במחיר של מאמץ מרובה, והפסדים גשמיים מרחיקי לכת.

בודאי שאותם תענוגים 'רוחניים' מהם לקח הרמב"ם דוגמה, אינם בהכרח רצויים, ולעיתים הם אפילו שליליים, אולם מהם נוכל ללמוד ולהבין עד כמה גדולה מעלת התענוג הרוחני.

לאחר שהגענו להבנה זאת, ניתן להבין שמשמעותו של אותו ייעוד נפלא שמובטח לעולם הבא היא הידיקות הנפש בכוח הרוחני. אדם הנמצא בעולם הזה ומרומם את עצמו לדבקות אמיתית בבורא, על ידי השגות שכליות ועלייה במדרגות הרוחניות, זוכה לצאת ממצב בו הוא אסור בכבלים גשמיים, לצאת מאפילה וצמצום לאור גדול, וממילא זוכה להגיע למדרגה הדומה למדרגת המלאכים והכוחות הרוחניים שלא שייכות בהם מיתה ונפילה. ולכן לעתיד לבוא יזכו הצדיקים להתענג ולהשיג מהבורא בדומה למלאכים ולכוחות הרוחניים, ובכך להשתחרר מהמוות ומכל אפשרות של נפילה. ההנאה והאושר שבהשגה זו גדולים לאין ערוך מכל הנאה גשמית.

לפי זה, הייעוד המובטח לצדיקים אינו 'פרס' למי שעשה את המוטל עליו, אלא תוצאה ישירה ופועל היוצא באופן ישיר מהמקום אליו הם עמלו להביא את עצמם, מקום בו קיים תענוג רוחני תמידי ולא שייכת בו מיתה.

הרחבות

מי גדול ממי - אדם או מלאך?

שנפשוֹתֵינוּ מְשֻׁפְּלוֹת שֵׁם מִיִּדְעַת הַבּוֹרָא יִתְבַּרְךָ, כְּמוֹ שְׂמֻשְׁפִּילִים הַגּוֹפִים הָעֲלִיּוֹנִים, או יוֹתֵר. הַגּוֹפִים הָעֲלִיּוֹנִים הַלְלוּ הֵם מְלָאכִים או כּוֹכְבִים וְכוּמָה. אִם כֵּן, הַשְּׁגָתוֹ הַרוּחָנִית שֶׁל הָאָדָם בְּעוֹלָם הַבָּא שׁוֹוֶה לְזוֹ שֶׁל הַיְצוּרִים הָעֲלִיּוֹנִים וְאוּלַי אֲפִילוֹ עוֹלָה עַל הַשְּׁגָתָם. וְאֵף עַל פִּי שֶׁהַרְמַב"ם כָּתַב בְּמִקּוֹם אַחֵר, שְׁדַעַת הָאָדָם פְּחוּתָהּ מִדַּעַת הַכּוֹכְבִים, הַגִּלְגָּלִים וְהַמְלָאכִים (ראה הלכות יסודי התורה ג, ט), מכל מקום לאחר מותו האדם מתעלה ומתפשט מן הגוף, ומגיע להשגות עליונות יותר.

מה מתרחש בעולם הבא?

אֲלֵא צְדִיקִים יוֹשְׁבִים וְעֵטְרוֹתֵיהֶם בְּרָאשֵׁיהֶם, וְנִהְנִים מְזִיו הַשְּׂכִינָה. הרמב"ם מסביר שהעטרה היא ההשגה השכלית שהשיג האדם בעולם הזה. וכך מבואר בדבריו במקום אחר: "וכן זה שאמרנו עטרותיהן בראשיהן, כלומר דעת שידעו, שבגללה זכו לחיי העולם הבא, מצויה עמהן, והיא העטרה שלהן" [הלכות תשובה ח, ב]. המהר"ל, לעומת זאת, מסביר שהעטרה רומזת על השלמות והמעלה שתהיה לאדם בעולם הבא. המהר"ל גם מבהיר, שיש בדברי חז"ל הללו שני עניינים שקיימים בעולם הבא: א. שלמות האדם. ב. השפע שיקבל מהקב"ה. וכך הוא כותב בסוף דבריו בעניין: "כי מה שאמרנו שעטרותיהם בראשיהם, דבר זה נאמר על מעלת עצמו, כי אין יותר במעלה מן המלך שיש לו עטרה בראשו. ומה שאמר ונהנין מזיו השכינה הוא מה שיקבלו מן השם יתברך. ואלו שני דברים ידועים בחכמה מאוד כי הם שני מדרגות עולם הבא" [נתיבות עולם נתיב התורה ג].

שאלות לדין

מדוע האדם בורח מתענוג גדול כדי לא להתבייש משאר האנשים?

איך ייתכן מושג של 'תענוג' בדבר רוחני מובהק, דוגמת השגת אמיתת הבורא? האם המושג 'תענוג' הוא רק ביטוי מושאל? מהו תכנון האמיתי?

וְכִשְׁתִּבּוֹנוּ בְּעֵינָי שְׁנֵי הַתְּעוּנִיגִים הָאֵלֶּה - תִּמְצָא פְּחִיתוֹת הָאֲחַת וּמַעֲלַת הַשְּׁנִיָּה - וְאִפְלוּ בְּעוֹלָם הַזֶּה. וְזֶה כִּי אֲנוּ מוֹצְאִים רַב בְּנֵי הָאָדָם כָּלָם מֵיִגְעִים נְפֹשׁוֹתֵיהֶם וְגוֹפּוֹתֵיהֶם בְּעִמְלָ וְיִגְעָה שְׂאִין לְמַעֲלָה מֵהֶם, כְּדֵי שְׂיִגְעֵה לּוֹ מַעֲלָה וְכַבּוֹד וְשִׁנְשָׂאוֹהוּ בְּנֵי אָדָם - וְהִנְיָה זֶה אֵינָה הִנְיָה מֵאֲכָל וּמִשְׁתֶּה. וְכִמוֹ כֵּן הִרְבָּה מִבְּנֵי אָדָם בּוֹחֵר לְהִנְקֵם מֵאוֹיְבָיו, יוֹתֵר מֵהַשִּׁיג הִרְבָּה מִתְּעוּנֵי הַגּוֹף. וְהִרְבָּה מִבְּנֵי אָדָם מִתְּרַחֵק מִן הַגְּדוֹל שֶׁבְּתְּעוּנֵי הַגּוֹף, מִיִּרְאָתוֹ שְׂיִשְׁיָגוּהוּ מִזֶּה חֲרָפָה וְבִשְׁתִּי מִבְּנֵי אָדָם, אוֹ לְפִי שְׂמִבְּקֵשׁ שְׂיִהָא לּוֹ שֵׁם טוֹב. וְאִם עֵינָיו כֵּן בְּעוֹלָם הַזֶּה הַגּוֹפִי - כָּל שְׂכֵן בְּעוֹלָם הַרוּחָנִי, וְהוּא: הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנְּפֹשׁוֹתֵינוּ מְשֻׁפְּלוֹת שֵׁם מִיִּדְעַת הַבּוֹרָא יִתְבַּרְךָ, כְּמוֹ שְׂמֻשְׁפִּילִים הַגּוֹפִים הָעֲלִיּוֹנִים, או יוֹתֵר.

וְאוֹתוֹ תְּעוּנֵי לֹא יִחַלֵּק לְחֻלְקִים, וְלֹא יִסְפֵּר, וְלֹא יִמְצָא מְשַׁל לְמִשְׁל בּוֹ אוֹתוֹ הַתְּעוּנֵי - אֲלֵא כְּמוֹ שְׂאֵמֵר הַנְּבִיא, עָלָיו הַשְּׁלוֹם, כְּשֶׁנִּפְלְאָה בְּעֵינָיו גְּדֻלַּת הַטּוֹב הַהוּא וּמַעֲלָתוֹ, אָמַר: "מִה רַב טוֹבָךְ אֲשֶׁר צִפְנָתָ לִירְאִיךָ" (תהלים לא כ). וְכֵן אָמְרוּ עָלֵיהֶם הַשְּׁלוֹם: "הָעוֹלָם הַבָּא, אֵין בּוֹ לֹא אֲכִילָה, וְלֹא שְׂתִיָּה, וְלֹא רְחִיצָה, וְלֹא סִיכָה, וְלֹא תְּשְׁמִישׁ - אֲלֵא צְדִיקִים יוֹשְׁבִים וְעֵטְרוֹתֵיהֶם בְּרָאשֵׁיהֶם, וְנִהְנִים מְזִיו הַשְּׂכִינָה" (ברכות יז א). רְצוּנוֹ לִזְמֹר בְּאִמְרוֹ: "וְעֵטְרוֹתֵיהֶם בְּרָאשֵׁיהֶם" - הַשְּׂאֲרוֹת הַנֶּפֶשׁ בְּקִיּוּם הַמְּשַׁל לָהּ, וְהוּא: הַבּוֹרָא יִתְבַּרְךָ. וְהִיּוֹת הוּא, רְצוּנֵי לִזְמֹר: הַמְּשַׁל, וְהִיא - דְּבַר אֶחָד, כְּמוֹ שְׂזָכְרוּהוּ גְּדוֹלֵי הַפִּילוֹסוֹפִים בְּדַרְכֵים יָאָרֶךְ בְּאוֹרָם בְּכָאן. וְאִמְרוּ: "וְנִהְנִין מְזִיו הַשְּׂכִינָה" - רְצָה לִזְמֹר: שְׂאוֹתֵן הַנְּשָׁמוֹת מִתְּעוּנָתוֹ בְּמָה שְׂמֻשְׁיָגוֹת וְיִדְעוֹת מֵאֲמַתַּת הַבּוֹרָא יִתְבַּרְךָ, כְּמוֹ שְׂמִתְּעוּנָתוֹ חַיִּת הַקִּדְשׁ וְשָׂאָר מְדַרְגוֹת הַמְּלָאכִים בְּמָה שְׂהֵם מְשִׁיגִים וְיִדְעִים מִמְּצִיאֹתוֹ.

שְׁנֵי הַתְּעוּנִיגִים - הַגּוֹפִי וְהַנְּפִשִׁי. פְּחִיתוֹת - גְּרִיעוֹת. הַגּוֹפִים הָעֲלִיּוֹנִים - מְלָאכִים, גִּלְגָּלִים וְכו'. לֹא יִחַלֵּק לְחֻלְקִים - אֵינְנוּ מוֹחֲשֵׁי שֶׁאֲפִשֵׁר לְחַלֵּק אוֹתוֹ לְחֻלְקִים. כְּשֶׁנִּפְלְאָה - הֵייתָה מוֹפְלָאָה. עֵטְרוֹתֵיהֶם - כְּתָרֵיהֶם. הַשְּׂאֲרוֹת הַנֶּפֶשׁ וְכו' - (הַפִּילוֹסוֹפִים סִבְרוּ ש) הַנֶּפֶשׁ שֶׁל הַמְּשַׁל מִתְּאֲחָדָת בְּשִׁכַל (פֶּה) הַכּוֹנֵה אֵלוֹהִים) וְלִכֵּן הִיא קִימַת בְּקִיּוּמוֹ, עֵיין בְּפִילוֹסוֹף שֶׁל הַכּוֹרִי.

